

ROMAN JASZCZAK

Urządzanie lasu w Polsce do 1939 roku Część III – zarządzanie lasu na ziemiach polskich w zaborze austriackim i pruskim

Forest management in Poland until 1939
Part III – forest management on the Polish land ruled by the Austrians
and Prussians

ABSTRACT

Jaszczak R. 2008. Urządzanie lasu w Polsce do 1939 roku. Część III – zarządzanie lasu na ziemiach polskich w zaborze austriackim i pruskim. Sylwan 9: 3-10.

The paper constitutes the third successive publication in the cycle presenting the history of forest management in Poland up to the year 1939 and deals with the history of forest management of the Polish land ruled by the Austrians and Prussians based on various legislative acts and instructions issued at that time.

KEY WORDS

forest management, Polish land ruled by the Austrians, Polish land ruled by the Prussians, legal acts, instructions, books

ADDRESSES

Roman Jaszczak – Zakład Urządzania Lasu; Katedra Urządzania Lasu; Uniwersytet Przyrodniczy; ul. Wojska Polskiego 71 C; 60-625 Poznań; e-mail: romanj@up.poznan.pl

Wstęp

Niniejsza praca jest trzecią w cyklu traktującym o urządzaniu lasu na ziemiach polskich w świetle instrukcji, aktów prawnych i książek. Dotyczy ona ziem zaboru austriackiego i pruskiego. Wcześniej opracowania opublikowano na łamach „Sylwana” [Jaszczak 2008a, b], a dotyczyły one okresu czasu do przełomu XVIII i XIX wieku (część I) oraz Królestwa Polskiego (część II).

Zabór austriacki

Urządzanie lasu w lasach polskich w zaborze austriackim rozpoczęło się na mocy patentu „O ważności i użytku lasów” z 1782 roku, według którego w lasach prywatnych pozyskanie ze zrębów zupełnych nie powinno przekraczać rocznego przyrostu na pniu, a cięcia powinny być prowadzone w miesiącach zimowych. Do postulatów ustawy należało także „czyszczenie wyrębów i przysposobienie ich do nowego zapustu”. Przepisy te zostały powtórzone w 1807 roku jako „Porządek leśny dla Zachodniej Galicji” [Więcko 1960; Żabko-Potopowicz 1965; Broda 2000]. Nakazano właścicielom lasów ich urządzenie [Miklaszewski 1907] „...przez pomierzenie i podział na cięcia roczne w ciągu trzech lat. (...) postanowienie austriackie utożsamia urządzenie lasu z podziałem na cięcia...”

Na ziemię zaboru austriackiego przeniesiono tzw. system rewirowy. Rewir był jednostką gospodarczą, dzieloną geometrycznie na tyle rocznych zrębów, położonych obok siebie, ile lat

wynosiła kolej ręb. Na terenie nizinym wyznaczano wszystkie zręby roczne, natomiast w górach robiono to tylko częściowo, poprzez wycinanie głównych linii przecięcia, tzw. duktów. Wymagało to oczywiście wcześniejszych pomiarów (za pomocą stolika mierniczego lub busoli), a w konsekwencji sporządzania stosunkowo dokładnych map. Urządzenie lasu obejmowało również szczegółowe opisanie każdego rewiru w zakresie podania nazwy i oznaczenia kompleksu oraz dystryktu wraz z ich historią, powierzchni, opisanie drzewostanu, podania lat użytkowania i liczby rocznych zrębów, opisanie sposobu użytkowania, podania ogólnych uwag co do wyrównania granic i komasacji lasów, zakładania szkółek leśnych oraz przeprowadzania zalesień, zalecenia w zakresie ochrony i utrzymania geometrycznego podziału na roczne zręby oraz porównania wyników użytkowania z ilościami zaprojektowanymi [Zabielski 1965].

Aby porównać wyniki użytkowania z ilościami zaprojektowanymi dokonywano przed podziałem rewirów na roczne zręby bardzo dokładnego szacunku drzewostanów według tzw. dystryktów. Dystryktami nazywano mniejsze jednostki w ramach rewirów, które były następnie dzielone na jeszcze mniejsze tzw. bloki, odgraniczane w terenie liniami, a ich powierzchnia wynosiła nawet do kilkuset hektarów. Bloki (oddziały) były dzielone na roczne zręby. Podział na roczne zręby zestawiano według drzewostanów i ich miąższości w tabelach geometrycznego podziału na zręby. Tabela taka składała się m.in. z litery lub numeru zrębu na mapie, powierzchni zrębu i jego szerokości, rodzaju drzewa, powierzchni nieleśnej. Każdy zręb był szacowany przez nadleśniczego na gruncie w obecności miejscowego urzędnika leśnego. Szacunek obejmował określenie miąższości każdego drzewa za pomocą stosowanych wzorów matematycznych. Sumaryczną miąższość zapisywano do odpowiedniego wykazu oszacowania zrębów. System geometrycznego podziału lasu na roczne poręby stosowano praktycznie do 1873 roku.

Dla lasów państwowych Galicji pierwszymi przepisami urządzeniowymi była ustawa z 1792 roku, zmieniona i uzupełniona dekretem cesarskim z 1812 i 1815 roku [Broda 2000]. W świetle jej przepisów przystąpiono do podziału lasów skarbowych na roczne zręby, ale pomiary i podział na powierzchnie cięć rocznych zostały przeprowadzone dopiero w pierwszym dziesięcioleciu XIX wieku. Nie dotyczyło to jednak lasów górskich, gdyż były one trudno dostępne i w tych okolicach był mały zbyt drewna. Również lasy prywatne nie były urządzone, nawet wtedy, gdy ogłoszono patent cesarski, który zobowiązywał właścicieli do pomierzenia i podzielenia swoich lasów w ciągu trzech lat na roczne poręby. W tym okresie cechą charakterystyczną celu pomiarów i urządzania lasów państwowych w Galicji było ustalenie ich wartości sprzedażnej, gdyż rząd austriacki prowadził na wielką skalę sprzedaż lasów, co wynikało przede wszystkim z dążenia rządu austriackiego do zdobycia środków na pokrycie niedoborów państwowych. Stąd większego postępu w rozwoju urządzania lasu nie było. Doskonalono jedynie sposób pomiaru i taksacji. Od 1811 roku przy wyznaczaniu rocznych poręb uwzględniano już stopień produktywności gleb oraz przeciętny wiek rębności, który w zależności od gatunku wynosił przykładowo w drzewostanach jodłowych 120-150 lat, sosnowych 120-140 lat i dębowych 200-250 lat.

Przepisy z 1792 roku długo pozostawały niezmienione. Nie robiono praktycznie nic, aby podnieść poziom gospodarstwa leśnego. Około 1830 roku próbowano wyrównać roczne etaty miąższościowe, ale na tej próbie poprzestano. Mimo przepisowych nakazów okresowych rewizji planów urządzeniowych nie przeprowadzano ich wcale lub czyniono to sporadycznie [Broda 2000].

W latach 1809 (tom I) i 1810 (tom II) ukazało się w Przemysłu tłumaczenie dzieła Burgsdorfa z 1796 roku dokonane przez Koberzyckiego (ryc.). Było to, aż do 1850 roku, jedyne dzieło w języku polskim, zawierające wiadomości z nauki leśnictwa, będące wyrazem dążeń do podnoszenia poziomu rzetelnej wiedzy leśnej oraz wyodrębniania się leśnictwa z ogólnego gospodarstwa leśnego w rejonie Podkarpacia.

UMIĘTNOŚĆ
LASOWA
 CZYLI
REKOKSIĄG
 DLA WŁASCICIELI LASOW
 I ICH
LESNICZYCH

Pod Tytułem
 POWSZECHNA TEORETYCZNO - PRAKTYCZNA
 WSZYSTKICH LASOWYCH
 UMIĘTNOŚCI

N A U K A

przez

Pana F. A. L. Bergsdorf Królewsko Pruskiego
 tajnego Radce i najwyższego w Brandeburgii Les-
 niczego wielu Akademii i zgromadzeń uczonych
 wspotczonka w niemieckim języku iako Książka
KLASYCZNA WYDANY.

a przez Filipa. Jakoba Nalecz Kobieryckiego
 dobr rządce na oyczyfny język przelozony skrócony
 i do kraioowych okoliczności przytłofowany.

T O M I.

w PRZEMYSŁU.
 Drukiem Jana Golembiowskiiego Typographa.
 Roku 1809.

UMIĘTNOŚĆ
LASOWA
 CZYLI
REKOKSIĄG
 DLA WŁASCICIELI LASOW
 I ICH
LESNICZYCH

Pod Tytułem
 POWSZECHNA TEORETYCZNO - PRAKTYCZNA
 WSZYSTKICH LASOWYCH
 UMIĘTNOŚCI

N A U K A

przez

Pana F. A. L. Bergsdorf Królewsko Pruskiego
 tajnego Radce i najwyższego w Brandeburgii Les-
 niczego wielu Akademii i zgromadzeń uczonych
 wspotczonka w niemieckim języku iako Książka
KLASYCZNA WYDANY.

a przez Filipa. Jakoba Nalecz Kobieryckiego
 dobr *J. W. Hrabiego* MORSKIEGO generalnego
 Rządce na oyczyfny język przelozony skrócony i
 do kraioowych okoliczności przytłofowany.

T O M II.

w PRZEMYSŁU.
 Drukiem Jana Golembiowskiiego Typographa.
 Roku 1810.

Ryc.

Strony tytułowe dzieła Bergsdorfa z 1796 roku wydanego w roku 1809 (tom I) i 1810 (tom II) w tłumaczeniu Kobieryckiego

Title pages of Bergsdorf's work published in 1796 translated by Kobierycki and published in 1809 (volume I) and 1810 (volume II)

W latach 1837-1855 w lasach należących do funduszu solnego i użytkowanych zrębami zupełnymi przeprowadzono nowe urządzenie. Poległo ono na zastosowaniu metody okresowo-miąższościowej. W lasach kameralnych i funduszowych, użytkowanych rębiami częściowymi, stosowano albo metodę austriackiej taksy kameralnej, albo tzw. metodę procentu składanego.

W dniu 23 grudnia 1845 roku Senat miasta Krakowa wydał edykt, w którym zwrócono uwagę na nieprzebrzeżenie przepisów z 1807 roku [Szczerbowski 1907], „...Przekonawszy się, że właściciele lasów prywatnych (...) w wycinaniu lasów nie trzymają się właściwych kolei i przez sprzedaż drewna nad ilość raz przyjętymi zatwierdzonymi planami oznaczoną, narazić mogą w przyszłości kraj na zupełny brak tego materiału...”.

Z powyższego powodu zarządono, aby [Szczerbowski 1907], „...wycinanie naraz jeden poręb remontowych więcej, niż za 5 lat zaległych, jako przeciwne gospodarstwu leśnemu, miejsca mieć nie może. (...) Notaryusze publiczni tak długo kontraktu kupna i sprzedaży sporządzać nie mogą, dopóki właściciel lasu nie złoży świadectwa (...) obejmującego tę okoliczność, iż wycięcie tej lub owej poręby lub części lasu zgodne jest z przyjętym planem i zaprowadzonym gospodarstwem...”.

W 1852 roku wyszła ustawa „O zagospodarowaniu lasów”, która wprowadzała zasadę odnawiania zrębów w lasach państwowych i gminnych w ciągu 5 lat po wycięciu drzewostanów. W lasach prywatnych pozostawiono możliwość odnawiania lasu w zależności od okoliczności w dłuższym okresie czasu. Na gruntach lekkich dozwolone było użytkowanie tylko sposobem przerębowym lub wąskimi smugami [Więcko 1948, 1960]. Jednak mimo tego, że wspomniana ustawa obejmowała wszystkie grupy własności, to okazała się ona mało skuteczna, gdyż z jednej strony zbyt niskie były kary za przewinienia, a z drugiej strony z powodu niewystarczającego nadzoru nad lasami prywatnymi [Broda 2000].

W 1856 roku ukazała się „Instrukcja do pomiaru, oszacowania i urządzania lasów państwowych” [Zabielski 1965], która zalecała, aby gospodarka leśna w lasach państwowych była prowadzona w oparciu o plany urządzenia lasu. Instrukcja ta podchodziła bardzo elastycznie co do rodzajów i ilości zestawień i wykazów, co wynikało z różnorodności kompleksów leśnych i często małej wartości. Etat miał być ustalany albo według sytemu połączonego, albo według zasad wynikających z metod opartych na zapasie normalnym. Omawiana instrukcja nie weszła jednak w życie, gdyż w tym okresie brakowało wykształconego personelu i jednolitego kierownictwa.

Praktycznie do połowy XIX wieku nie znano właściwie urządzania lasu, a stosowany z urzędu podział lasu na roczne zręby nie przynosił żadnych korzyści. Skutkiem był bowiem dewastacyjny wyrąb lasów. Jak pisał Hołowkiewicz w 1871 roku [cyt. za Więcko 1960] „... *Lasy nasze, gdzie drzewo ma większą wartość, przedstawiają przestraszający widok, na ogromnych obszarach lasu nie ma drzewa, grunt i tak zły przez nieumiejętne plądrowanie jeszcze więcej wycieńczony i spustoszały nie sprzyja już hodowaniu drzew szlachetniejszych. Nieuctwo, historyczna niegospodarność i chciwość przeistoczyła wspaniałe lasy na nieużyteczne obszary chwastów leśnych...*”.

W 1873 roku wydano dla lasów państwowych i funduszowych nową „Instrukcję do urządzenia gospodarstwa leśnego w lasach państwowych” [Zabielski 1965]. Jej celem było takie urządzenie gospodarstwa leśnego, aby było one doskonałe z jednej strony pod względem ochrony, pielęgnowania, rozmieszczenia i jakości drzewostanów, a z drugiej strony pod względem wielkości i wartości pozyskiwanych użytków. Uwzględniano również zadania lasów w gospodarce narodowej w kształtowaniu warunków przyrodniczych. Ze względu na zobowiązania w stosunku do osób trzecich i innych działów administracji państwowej oraz ciężące na lasach zadania finansowe – gospodarstwo leśne z każdego kawałka produktywnego gruntu miało dawać stosowny dochód. Majątek leśny podlegać miał drobiazgowej ewidencji. Prowadzona miała być kontrola postawionych zadań. Lasy dzielono na okręgi gospodarcze, te zaś na obręby gospodarcze, w których z kolei wyróżniano ostępy, dzielone następnie na oddziały. Dla każdego okręgu gospodarczego sporządzano oddzielny plan gospodarczy. Przedstawiony podział lasu wymagał wyłączenia poszczególnych drzewostanów wraz z obliczeniem ich wieku i miąższości, co stanowiło podstawę sporządzania prowizorycznych planów gospodarczych.

W 1878 roku wydano „Instrukcję do rozgraniczenia, oznaczenia i urządzania austriackich lasów państwowych i funduszowych”, która stanowiła uzupełnienie instrukcji z 1873 roku w zakresie wykonywania prac wstępnych. Była ona następnie uzupełniona dwoma rozporządzeniami z 1885 i 1893 roku. Przetrwała do końca XIX wieku [Zabielski 1965].

Projekt podziału powierzchniowego sporządzano przy wykorzystaniu kart katastru gruntowego albo kart instytutu wojskowo-geograficznego, albo kart leśnych. Etat obliczano tylko dla najbliższego dziesięciolecia według zasad systemu połączonego (powierzchniowego z masowym) albo według wzoru austriackiej taksy kameralnej, albo zgodnie z wzorem Heyera. W lasach użytkowanych plądrowniczo oraz dla lasów w gospodarstwie połączonym etat ustalano według procentu użytkowania. Ustalano także wielkość użytków przedrębnych, w których pod uwagę brano czyszczenia, trzebieże i użytki przygodne. Pozyskiwane corocznie użytki rębne miały być w przybliżeniu sobie równe. Ewentualne przekroczenia były wyrównywane w ramach dziesięciolecia. Przewidywano przeprowadzanie rewizji po upływie jednego dziesięciolecia w połowie następnego dziesięciolecia.

W 1883 roku wydano instrukcję „Przepisy w sprawie uregulowania dochodów i sposobu zagospodarowania lasów karpackich”, przewidzianą dla lasów państwowych w południowo-wschodnich Karpatach [Zabielski 1965]. Oddzielne potraktowanie tych lasów wynikało z faktu

istnienia niekorzystnych warunków zbytu oraz mało rozwiniętych stosunków gospodarczych w tym regionie. Instrukcja ta przewidywała tworzenie projektu podziału przestrzennego, dostosowanego do terenu i wyznaczanego tylko dla obszaru przewidzianego do wyrębu w najbliższym dziesięcioleciu, za pomocą kopii kart wojskowych i katastralnych. Drzewostany wydzielano ze względu na różnicę wieku, czynnik zadrzewienia i gatunek drzewa. Rozmiar i powierzchnia przewidziana do użytkowania zależała od ustosunkowania klas wieku, od powierzchni lasów ochronnych oraz od powierzchni wymagającej zalesień.

Mimo wydawania kolejnych instrukcji stan lasów w zaborze austriackim był w ocenie współczesnych nadal niezadowolający. Jak pisał w 1894 roku Tyniecki [cyt. za Więcko 1960] „...*spotęgowana sprzedaż przerzedziła, a nawet spustoszyła odwieczne drzewostany leżące w bliskości spławnych rzek i dróg żelaznych; ciężko też nadwerężyła lasy młodsze, leżące w bliskości miast i miasteczek, a co gorsze – użytkowano przez długi czas bez oglądania się na przyszłość lasu, tym bardziej zaś bez względu na przyszłość gruntu, dotąd lasem zajętego...*”.

Mimo tak katastrofalnego stanu lasów w zaborze austriackim oceniano, że w 1895 roku lasów zaopatrzonych w prowizoryczne plany cięć i lasów jeszcze nie urządzonych było tylko 11,72%. Lasów urządzonych prowizorycznie według przepisów wydanych dla lasów karpaccich było 38,28%, lasów urządzonych ostatecznie z operatami będącymi na ukończeniu – 0,10%, lasów urządzonych ostatecznie z operatami wprowadzonymi do wykonania – 11,31%, lasów urządzonych ostatecznie z operatami poddanymi pierwszej rewizji – 34,49%, a lasów urządzonych ostatecznie z operatami poddanymi drugiej rewizji – 4,10% [Zabielski 1965].

W 1901 roku ukazała się następująca instrukcja urzędzeniowa, która uwzględniała różnorakie warunki gospodarcze panujące w lasach państwowych i funduszowych oraz zalecała stosowanie metody będącej powiązaniem systemu gospodarstwa drzewostanowego z systemem połączonym. Przy obliczaniu etatu uwzględniano czynnik finansowy. Rębność drzewostanu ustalano za pomocą tzw. odsetka wskazującego, do czego było konieczne ustalenie zapasu i przyrostu [Zabielski 1965].

Na początku XX wieku w lasach prywatnych z braku drzewostanów rębnych do wyrębu przeznaczano drzewostany w wieku od 40 do 60 lat. Były to niestety zręby w pełni legalne, gdyż przewidziane zatwierdzonymi planami urzędzeniowymi, które dopuszczały całkowity w ciągu najbliższego dziesięciolecia wyrąb zapasu drzewnego nie wyłączając młodników [Więcko 1960].

Zabór pruski

Na ziemiach polskich będących pod zaborem pruskim zarządzenia w sprawie wprowadzenia planowanej gospodarki leśnej pojawiły się najwcześniej. Było to rozporządzenie Fryderyka II z 1775 roku, które odnosiło się do lasów rządowych w Prusach, a po dokonanych zaborze również do lasów skarbowych na ziemiach polskich.

Początkowo był to podział lasów na proporcjonalne powierzchnie cięć – lasy poszczególnych rewirów były dzielone na pięćdziesiąt poręb. Jednak w Prusach odnosiło się to do małych rewirów, a na ziemiach polskich występowały zasadniczo duże kompleksy leśne. Wskutek tego wykonanie proporcjonalnych powierzchni cięć przerastało możliwości terenowych władz leśnych. Dlatego w 1782 roku wydano specjalne zarządzenie „O zagospodarowaniu Puszczy Tucholskiej”, które przewidywało podział lasów w poszczególnych rewirach na sześćdziesiąt poręb. Na obszarze Puszczy wydzielono osiem rewirów administracyjnych, z których każdy liczył około 6000 ha, podzielonych z kolei na sześćdziesiąt powierzchni cięć. W każdym rewirze użytkowanie ograniczano tylko do jednej poręby, obejmującej około 100 ha lasów. W celach kontrolnych wyznaczano granice poręb, a ich kolejne numery uwidaczniano w terenie i na

mapach. Zestawiano tabele norm rocznego wyrębu. Podział ten funkcjonował do około 1790 roku. Był krytykowany za liczne uproszczenia i niedbałe wykonanie prac urzędzeniowych. W okresie wojen napoleońskich zrezygnowano nawet ze stosowania tabel cięć rocznych, prowadząc wycinkę drzew w dowolnie wybranych miejscach [Błaszyk 1965].

Do około 1815 roku na ziemiach polskich zaboru pruskiego w dziedzinie zarządzania lasu panował zupełny zastój, mimo iż w samych Prusach wprowadzano w tym czasie w życie metodę okresowo-powierzchniową. Podstawową tego przyczyną były zmiany granic państwowych (Księstwo Warszawskie) i nadmierna płądownicza eksploatacja w okresie wojen napoleońskich.

W 1819 roku Hartig opracował specjalną instrukcję, na podstawie której podjęto nowe zarządzanie w prawie wszystkich lasach państwowych w oparciu o tzw. metodę okresowo-miąższościową. Kolej rębów była dzielona na dwudziestoletnie klasy wieku, stanowiące jednocześnie okresy użytkowania, do których przydzielano odpowiednie powierzchnie leśne oraz wyliczono z nich równe etaty miąższościowe. Różnice wielkości etatów okresowych wyrównywano poprzez przesuwanie pozyskania z oddziałów jednego okresu do okresu drugiego. Na ziemiach polskich zarządzanie lasów tą metodą przeprowadzono dopiero w latach trzydziestych XIX wieku.

W latach 1826-1835 system rewiry zastąpiono podziałem na nadleśnictwa, które po wymianie rozproszonych parcel leśnych, zaczęły obejmować bardziej zwarte kompleksy leśne.

W 1836 roku wydano opracowaną przez Cottę nową instrukcję zarządzania lasu, która zalecała zorganizowanie gospodarstwa leśnego we wszystkich lasach państwowych. Metoda w niej zawarta umożliwiała już doprowadzenie do pożądanego odstopniowania wieku drzewostanów w poszczególnych obrębach przy równoczesnym zapewnieniu trwałego i prawie równomiernego pozyskania drewna. Stosowano już podział na ostępy, a łączny układ cięć zastąpiono układem przerywanym. Instrukcja przewidywała przeprowadzanie w okresie między pierwszym a drugim dziesięcioleciem rewizji urzędzenia mającego stanowić podstawę do opracowania planu gospodarczego na następne dziesięciolecie. W praktyce okazało się, że trudno było to zrealizować przy równoczesnym zagwarantowaniu pozyskania corocznie równych miąższości drewna. Jednak do połowy XIX wieku wszystkie lasy państwowe zaboru pruskiego zostały w ten sposób urządzone. Ponadto w latach czterdziestych wprowadzono do tych lasów system zrębów zupełnych z odnowieniem sztucznym. W latach 1849-1857 specjalna komisja objeżdżała lasy pomorskie i wielkopolskie w celu m.in. przyspieszenia wyrębów.

W lasach prywatnych zaboru pruskiego zarządzanie lasu w tym okresie, poza nielicznymi wyjątkami, praktycznie nie istniało [Błaszyk 1965]. W latach 1818-1819 wykonano inwentaryzację i szacunek w lasach czerniejewskich, a w latach 1822-1824 w majątności drzewieckiej. Realizacja ustawy uwłaszczeniowej z 1823 roku wymogła na wielu właścicielach majątków pomiar swoich lasów [Kaczmarek 1974]. Jednak do końca lat trzydziestych prawie nie prowadzono prac urzędzeniowych w lasach prywatnych, co wynikało przede wszystkim z braku wykształconych kadr oraz niewielkich możliwości zbytu drewna pozyskiwanego z planowych zrębów [Broda 2000].

W drugiej połowie XIX wieku pojawiła się w Niemczech dążność do odpowiedniego uporządkowania klas wieku pod względem wielkości i stosunku ich powierzchni, wyrażana metodą klas wieku i metodą drzewostanową. Zaczęto zwracać uwagę na wytyczne gospodarki w lesie w ciągu najbliższego okresu, a dopiero poprzez rewizje urzędzeniowe na dalsze kształtowanie tej gospodarki. Jednak jeszcze długo sporządzano plany gospodarcze przy zastosowaniu metody okresowo-masowej Hartiga [Zabielski 1965]. Dopiero pod koniec stulecia zaczęto zwracać uwagę na określanie jakości gleby i pielęgnowanie drzewostanów, co wyrażało

się m.in. projektowaniem użytków przedrębnych, czy też zaniechaniem dużych zrębów zupełnych.

W 1876 roku wyszła ustawa o administracji lasów należących do gmin i zakładów publicznych, zgodnie z którą zarząd tych lasów podlegał nadzorowi państwa, a gospodarka miała być w nich prowadzona według planów gospodarczych zatwierdzanych przez władze administracyjne państwa [Więcko 1948].

W dniu 26 marca 1905 roku parlament pruski odrzucił zasadę gospodarstwa opartego na maksymalnej ilościowej produkcji masy, a przyjął zasadę gospodarstwa bazującego na osiągnięciu maksymalnej użyteczności pozyskiwanej masy, tj. określonych sortymentów, które odpowiadałyby zapotrzebowaniu nabywców. Zasada ta obowiązywała praktycznie do 1918 roku. Rzutowało to na zasady i zadania urządzania lasu, a organizacja gospodarstwa leśnego wymagała następujących opracowań [Zabielski 1965]:

- stwierdzenia na podstawie pomiaru i szacunku faktycznego stanu lasu obejmującego powierzchnię, zasobność drzewostanów i spodziewany przyrost ich wartości użytkowej,
- zestawienia planu gospodarczego z uwzględnieniem miejsca i czasu pobierania użytków drzewnych oraz projektowanych pozostałych czynności gospodarczych,
- stworzenie najkorzystniejszego tzw. „normalnego stanu lasu” poprzez zastosowanie najkorzystniejszych: gatunku drzew, sposobu zagospodarowania, wieku rębności i układu klas wieku.

W praktyce oznaczało to, że musiano określić dokładny wiek poszczególnych drzewostanów aby prawidłowo zaliczyć je do odpowiedniej klasy wieku, oznaczyć wiek najkorzystniejszej dojrzałości rębnej oraz prawidłowo wybrać drzewostany do wyrębu, unikając wyrębu drzewostanów nieodpowiadających wiekowi ich dojrzałości rębnej.

W lasach prywatnych urządzenie powierzano wykształconym leśnikom i mierniczym, którzy stosowali zazwyczaj metodę praktykowaną w lasach państwowych. Na przełomie XIX i XX wieku wszystkie lasy prywatne wielkiej własności rosnące w granicach zaboru pruskiego były urządzone.

Zakończenie

Z krótkiego rysu historycznego dotyczącego urządzania lasu na ziemiach polskich zaboru rosyjskiego (część II) oraz zaborów austriackiego i pruskiego (część III) wynika, że stosunkowo najlepsza sytuacja była na ziemiach zaboru pruskiego, natomiast na ziemiach zaboru rosyjskiego, wskutek znacznego zniszczenia lub wywiezienia dotychczasowych planów gospodarczych, koniecznym było jak najszybsze urządzenie lasów państwowych. Natomiast lasy w zaborze austriackim zajmowały miejsce pośrednie między obu wymienionymi wcześniej zaborem [Broda 2000, 2007]. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę administracja leśna musiała jednak w początkowym okresie polegać na planach urzędzeniowych pozostałych po zaborach. Z czasem pojawiły się nowe akty prawne i instrukcje, o których będzie traktować część IV niniejszego cyklu.

Literatura

- Błaszyk H. 1965. Początki urządzania i zagospodarowania lasu. W: Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce. Red. Żabko-Potopowicz A. PWRiL, Warszawa: 160-170.
- Broda J. 2000. Historia leśnictwa w Polsce. Wyd. AR im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu.
- Broda J. 2007. Dzieje najnowsze leśnictwa w Polsce 1918-2006. Tom I. PTL, Warszawa 2007.
- Jaszczyk R. 2008a. Urządzanie lasu w Polsce do 1939 roku. Część I – początki urządzania lasu na ziemiach polskich. Sylwan 3: 22-26.

- Jaszczak R. 2008b. Urządzenie lasu w Polsce do 1939 roku. Część II - urządzenie lasu w Królestwie Polskim. Sylwan 5: 3-13.
- Kaczmarek B. 1974. Lasy prywatne w zaborze pruskim i ich polscy gospodarze. W: Twórcy i organizatorzy leśnictwa polskiego na tle jego rozwoju. Pr. pod red. A. Żabko-Potopowicza. PWN, Warszawa. 183-190.
- Kobierzycki Naęcz F. J. 1809, 1810. Umiejętność lasowa czyli rękoksiąż dla właścicieli lasów i ich leśniczych pod tytułem powszechna teoretyczno-praktyczna wszystkich lasowych umiejętności nauka. Tom I – 1809, tom II – 1810. Drukiem Jana Gołębiewskiego Typographa, Przemysl. Reprint Wyd. Ruthenus 2005 (t. I), 2007 (t. II), Krosno.
- Miklaszewski J. 1907. Ogólny rzut oka na rozwój leśnictwa w Królestwie Polskiem w XIX wieku. W: 125 lat Polskiego Towarzystwa Leśnego, Kraków 2007. Wyd. PTL. 5-81.
- Szczerbowski I. 1907. Pogląd na rozwój polskiego leśnictwa w XIX wieku. W: 125 lat Polskiego Towarzystwa Leśnego, Kraków 2007. Wyd. PTL. 149-240.
- Więcko E. 1948. Zmiany leśistości i zagospodarowania lasów na ziemiach polskich w świetle rozwoju polityki leśnej. Sylwan 2-4: 126-166.
- Więcko E. 1960. Lasy i przemysł leśny w Polsce. PWRiL, Warszawa.
- Zabielski B. 1965. Zasady urządzania i zagospodarowania lasu. W: Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce. Red. Żabko-Potopowicz A. PWRiL, Warszawa. 233-249.
- Żabko-Potopowicz A. 1965. Ustawodawstwo leśne i ochrona lasu. W: Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce. Red. Żabko-Potopowicz A. PWRiL, Warszawa. 141-147.

SUMMARY

Forest management in Poland until 1939 Part III – forest management on the Polish land ruled by the Austrians and Prussians

The study discusses problems associated with forest management after the partition of Poland in the parts of Poland under the Austrian and Prussian rule.

In the case of forests located under the Austrian rule, until 1873, a ‘district system’ was used which was based on legislative acts passed in 1782 and 1807 (private forests) and in 1792, 1812 and 1815 (state forests). In 1873, “Instruction for the management of a forest enterprise in state forests” and in 1878 “Instruction for the demarcation and management of Austrian state and fund forests” were published. In 1883, a special instruction for the state forests in the south-eastern Carpathian Mountains was published. In 1901, a successive instruction for the state and fund forests appeared.

In the case of the “treasury” forests of the Polish land under the Prussian rule, initially the decree of King Frederick the Second issued in 1775 was in force which was adapted to the conditions of Polish forests by a special directive from 1782. The paper discusses forest management on the basis of Hartig’s and Cotty’s instructions from 1819 and 1836. Furthermore, the author also examines the bill on the administration of forests owned by communes and public enterprises as well as the principle of the forest enterprise based on achieving the maximum usefulness of the obtained volume which was in force until 1918.